

Hannu Sundgren

TOIVO OHJAAJAN TYÖSSÄ

Varatien lastensuojelulaitoksen käytännöt

**Opinnäytetyö
CENTRIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma
Huhtikuu 2019**

TIIVISTELMÄ OPINNÄYTETYÖSTÄ

Centria-ammattikorkeakoulu	Aika Huhtikuu 2019	Tekijä/tekijät Hannu Sundgren
Koulutusohjelma Sosionomi, amk		
Työn nimi TOIVO OHJAAJAN TYÖSSÄ. Varatien lastensuojelulaitoksen käytännöt.		
Työn ohjaaja TtM, KTT, lehtori Helinä Nurmeniemi	Sivumäärä 27+1	
Työelämäohjaaja Mia Laurell, Varatien koti ja koulu yksikön johtaja		
<p>Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli kuvata, kuinka huostaanotettujen lasten / nuorten ohjaajat kuvasivat toivon käsitteen ja miten he kokivat toivon omassa työssään. Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuoda näkyväksi lastensuojelulaitoksessa ohjaajien kokemukset omasta työstään toivon näkökulmasta. Saadun tiedon perusteella toivo oli keskeinen tausta-ajatus ja Varatien toiminta-ajatuksessa toivo ilmeni vahvasti.</p> <p>Opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisen tutkimusotteen mukaan. Aineisto kerättiin jakamalla kysymyslomake ohjaajille. Näin sain tietoa ohjaajien toivon ajatuksista ja sen merkityksestä heille. Teoreettisena lähtökohtana olivat ohjaajan työ laitoksessa, ratkaisukeskeisyys, toivo, toivon kokemus ja fenomenologia.</p> <p>Toivon merkitys korostuu nuoren voimaantumisessa ja ohjaajan tekemässä työssä. Toivon kokemus edistää nuoren itsenäistymistä, luo uskoa tulevaisuuteen ja selviytymiseen elämässä. Varatien kirjoitettujen dokumenttien kielessä ja ohjaajien puheessa toivo esiintyy säännöllisesti. Toivo on johtoajatus Varatiellä.</p>		
Asiasanat Fenomenologia, lastensuojelu, ohjaaja, ratkaisukeskeisyys, toivo.		

ABSTRACT

Centria University of Applied Sciences	Date April 2019	Author Hannu Sundgren
Degree programme Bachelor of Social Services		
Name of thesis HOPE IN A COUNSELOR'S WORK Practices in Varatie child welfare institution		
Instructor Lecturer Helinä Nurmeniemi	Pages 27+1	
Supervisor Mia Laurell, Manager of Varatie in Tervakoski		
<p>The purpose of this study was to describe how the counselors defined the concept of hope when a child/youth has been taken to the care and how the counselors experienced hope within their work.</p> <p>The objective of this study was to describe how the counselors experienced their work from the viewpoint of hope. On the bases of the data gathered in the study was that hope is essential and the business idea in Varatie child welfare institution was strongly hope.</p> <p>The thesis was conducted using the qualitative research method. The data was gathered by distributing a questionnaire form to the counselors. This way I got knowledge of the thoughts of the counselors working in the welfare institution and how important the hope was for the counselors. The theory of the study was based on terms work of a counselor in the child welfare institution, solution orientation, hope, the experience of hope, phenomenology.</p> <p>The importance of hope is emphasized in the empowerment of the young and in the work of counselors at welfare child institutions. Experiencing hope empowers young people in becoming independent, and it gives belief in the future and getting on well in life. In the written documents of child welfare institution of Varatie as well as in the counselors' speech one can hear regularly words related to hope. Hope is the leading principle at Varatie.</p>		
Key words phenomenology, child welfare institution, counselor, solution orientation, hope.		

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 VARATIE TERVAKOSKI LASTEN KOULU JA KOTI	3
2.1 Ohjaajan työnkuva	3
2.2 Toivon kehittämisprosessi Varatie Tervakoskella	5
3 TOIVO KÄSITTEENÄ	6
4 RATKAISUKESKEISYYS	8
4.1 Ratkaisukeskeinen työskentely	8
4.2 Ratkaisukeskeisyyden periaatteita	8
5 AIKAISEMMAT OPINNÄYTETYÖT VARATIELLÄ	11
6 MUITA TUTKIMUKSIA TOIVOSTA	12
7 OPINNÄYTETYÖN TUTKIMUSKYSYMYKSET	14
8 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN	15
8.1 Tutkimusmenetelmä	15
8.2 Aineiston keruu ja analyysi	15
9 OPINNÄYTETYÖN TUTKIMUSTULOKSET	17
9.1 Taustatiedot	17
9.2 Varatien ohjaajien kuvaus toivosta käsitteenä	17
9.3 Varatien ohjaajien kokemukset toivosta omassa työskentelyssään	18
10 OPINNÄYTETYÖN EETTISYYS	21
11 POHDINTA	23

LIITTEET

1 JOHDANTO

Lastensuojelun ydin on lapsen kehityksen ja terveyden turvaaminen ja sitä vaarantavien tekijöiden poistaminen. Lastensuojelu on lapsikeskeistä ja perhelähtöistä. Lastensuojelun asiakkuuksien ja tilanteiden suuren vaihtelevuuden vuoksi on sinänsä yksinkertaisesta ytimestä lukemattomia muunnelmia. Avun tarve voi olla pientä ja tilapäistä, tai se voi olla koko lapsuuden kattavaa ja syvälle menevää. (Bardy 2009, 42.)

Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lastensuojelulain pykälässä kaksi todetaan, että lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on tuettava vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään ja pyrittävä tarjoamaan perheelle tarpeellista apua riittävän varhain sekä ohjattava lapsi ja perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin. Lastensuojelun on lisäksi tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa järjestämällä tarvittavia palveluja ja tukitoimia. Jäljempänä tässä laissa säädetyin edellytyksin lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle tai ryhtyä muihin toimenpiteisiin lapsen hoidon ja huollon järjestämiseksi. (Lastensuojelulaki 417/2017.)

Toivo on ollut tutkijoiden kasvavan kiinnostuksen kohteena 1990-luvulta lähtien erityisesti hoitotieteessä ja psykologiassa (Tapanainen 2007, 5). Opinnäytetyössäni tarkastelen kuinka huostaanotettujen lasten sijaishuoltopaikan ohjaajat kokevat toivon työssään. Toivo ajatellaan tulevaisuuteen suuntautuneena positiivisena muutoksena ihmisen elämässä. Toivo työtteenä ja motivoivana kannustajana voitaisiin nähdä olennaisena osana huostaanotettujen lasten elämänlaadun kohentumisessa. (Kankare & Malkamäki 2014, 10.) Ajankohtaiseksi toivon käsittely nousee juuri nyt, kun lastensuojelu on yhteiskunnallisen kritiikin kohteena. Tämä kriisi asettaa toivolle uuden haasteen.

Toivo kohdistuu johonkin sellaiseen, jota vielä ei ole olemassa mutta joka on mahdollista saavuttaa (Kantola. 2004, 9). Toivo ja sen merkitys nousi esille Varatien lastensuojelulaitoksen työnojauksessa 2012-2014. Opinnäytetyön lähtökohtana oli ratkaisukeskeinen työskentelytapa. Toivo luo uskoa asiakkaan tulevaisuuteen, ja siksi se on voimauttava näkökulma ohjaajan työssä, vaikka juuri nyt nuoren elämä näyttäytyisi lohduttomalta. Toivon siivittämänä uskomme parempaan huomiseen. Toivo on näin päivittäin läsnä oleva työote. Toivo säilyy vahvana ohjaajan työssä luoden etäisyyttä nuoren kasvukipu-

jen aiheuttamiin elämän tilanteisiin, jotka näyttäytyvät toisinaan kaoottisina. Nuorta ei hylätä hänen keuillessaan sovittuja sääntöjä ja rajoja. (Kankare & Malkamäki 2014, 9-10.) Työnohjaaja Harri Kankaan mukaan: ”Toinen ihminen ei voi antaa toivoa toiselle, mutta hän voi vahvistaa mahdollisuuksia, joiden avulla toisen ihmisen toivo vahvistuu”.

Varatien perhetyön tarkoituksena on rakentaa ja ylläpitää lasten ja nuorten suhteita omiin perheisiinsä. Perhetyö korostaa rinnalla kulkijan roolia, ilman syylistämistä. Perhetyössä kuunnellaan perheen ääntä, koska he ovat oman elämänsä asiantuntijoita. Lapset ja nuoret ovat meillä lainassa pienen hetken. Varatiellä edistetään ja tuetaan ainutkertaista vanhemmuutta luomalla toivoa, jotta lapsi ja vanhemmat voisivat nauttia yhteisestä elämästään paremmin. (Varatie Tervakoski.)

Ratkaisukeskeisyys suuntaan tulevaisuuteen sekä korostaa asiakkaan itse asettamia tavoitteita ja voimavaroja. Ratkaisukeskeisyydellä korostetaan pieniäkin edistysaskeleita ja etsitään asiakkaan elämästä hyviä hetkiä. Käytännössä se, mikä toimii, sitä vahvistetaan ja tehdään lisää. Sitä, mikä ei toimi, ei huomioida. Synkimmästäkin ympäristöstä kumpuaa voimavaroja ja toivoa. (Katajainen, Lipponen & Litovaara 2012, 13-15.)

2 VARATIE TERVAKOSKI LASTEN KOULU JA KOTI

Tutkimuspaikka oli Varatien lastensuojelulaitos Tervakoskella, Familiar Varatie Tervakoski lasten koulu ja koti. Varatie on yksityinen lastensuojelulaitos, joka aloitti toimintansa vuonna 2003 Riihimäellä. Nykyisin Varatie toimii Janakkalan Tervakoskella 2007 valmistuneissa tiloissa. Varatie on vaativan laitoshoidon yksikkö, jossa on kaksi seitsemän paikkaista asuinosastoa. Varatiella on kaksi tukiasuntoa itsenäistymistä harjoitteleville nuorille. Varatielle sijoitetaan 9-17 vuotiaita lapsia, joilla on neuropsykiatrista oireilua tai diagnoosi, vakaavaa lastenpsykiatrista oireilua, kehitysviivästymä tai lievä kehitysvamma. Lapsen lähiverkon kanssa työskentely voi vaatia erityistä osaamista. Koulunkäynnin suuret haasteet voivat olla yksi sijoituksen peruste. (Varatie Tervakoski.)

Varatien viitekehys on voimavara- ja ratkaisukeskeisyys sekä dialogisuus. Varatien tavoitteena on toimia rakastavana, välittävänä sekä kuntouttavana yksikkönä, jonka keskeinen, hoitava työmenetelmä on ratkaisukeskeinen vuorovaikutus, dialoginen suhde lapsen ja aikuisen välillä. Johtava ajatus Varatiella on toivo lapsen elämässä. (Varatie Tervakoski.)

Varatien toiminta-ajatus on, että lapsen/nuoren kasvatus ja kuntoutus rakentuvat välittävistä, hoitavista vuorovaikutussuhteista hänen ja häntä hoitavien aikuisten välillä. Toisaalta kasvatus ja kuntoutus pohjautuvat ennakoitavuuteen ja aikuisen tukemaan toiminnanohjaukseen. Toivon löytäminen elämää kannattelevaksi voimavaraksi on tärkeä osa lapsen ja perheen kanssa tehtävään työhön. Yksikössä korostetaan mahdollisuuksia ja voimavaroja. Vahvistamalla lasta ja nuorta hän oppii selviämään myös omien haasteidensa kanssa. (Varatie Tervakoski.)

2.1 Ohjaajan työnkuva

Tässä opinnäytetyössä ohjaajalla tarkoitetaan lastensuojelulaitoksessa ohjaajan ammattinimikkeellä työskentelevää työntekijää. Ohjaaja voi olla koulutukseltaan esimerkiksi sosionomi tai sairaanhoitaja. Lastensuojelulaitoksessa on oltava lasten ja nuorten tarvitsemaan hoitoon ja kasvatukseen nähden riittävä määrä sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain 3 §:ssä tarkoitettuja sosiaalihuollon ammattihenkilöitä sekä muuta henkilöstöä. Hoito- ja kasvatustehtävissä olevan henkilöstön henkilöstörakenteessa on otettava huomioon toimintayksikön asiakaskunnan erityistarpeet ja toiminnan luonne. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Asuinyksikössä saadaan hoitaa enintään seitsemää lasta tai nuorta. Samaan rakennukseen voi sijoittaa enintään 24 lasta tai nuorta. Asuinyksikössä tulee olla vähintään seitsemän hoito- ja kasvatustehtävissä toimivaa työntekijää. Jos samassa rakennuksessa on useampi asuinyksikkö, asuinyksikköä kohden tulee olla vähintään kuusi hoito- ja kasvatustehtävissä toimivaa työntekijää. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Ohjaaja tukee työskennellessään nuoren subjektiutta. Subjektius tarkoittaa yksilön käsitystä itsestään ihmisenä. Toimijana nuori kykenee tekemään päätöksiä ja valintoja. Hän vaikuttaa toimillaan elämänsä muotoutumiseen ja oppii ymmärtämään omien valintojensa seuraukset. Aktivointityö voimaannuttaa nuorta ottamaan enemmän vastuuta omasta elämästään. Nuori aktivoituu toimijaksi ollessaan motivoitunut. Motivoituneena nuori tavoittelee toimintansa sisäistä itsenäisyyttä. Tällöin nuori kokee toiminnan itsessään palkitsevaksi ja kokemus luo onnistumisen tunteita. Voimaannuttuaan nuori uskaltaa toimia jatkossa aktiivisemmin, aloitteellisemmin ja itsenäisemmin. (Mönkkönen 2007, 142–143.)

Varatie Tervakosken internetsivuilla kuvataan ohjaajia kokeneiksi, motivoituneiksi ja sitoutuneiksi. Ohjaajat hallitsevat haastavat lastensuojelutilanteet. Yksikkö edellyttää ohjaajilta muodollisen pätevyyden ohella vahvaa, vanhemmuuden kaltaista halua suojella ja hoitaa lasta sekä sitoutua häneen. Yksikössä lapsi ja nuori saa tuntea itsensä toivotuksi. Henkilökunta määrittää toiminnan laatutason ja luo tunnesuhteet lapsiin. On tärkeää, että aikuiset ovat motivoituneita, sitoutuvat työskentelyyn pitkäjänteisesti, kantavat vastuuta, toimivat työssään ammatillisesti ja kykenevät luomaan turvallisen ympäristön lapsille kasvaa ja elää. Huumori, työssä viihtyminen ja aikuisten toisistaankin välittäminen luovat osaltaan lapsille ja nuorille turvallisen kasvualustan. (Varatie Tervakoski.)

Ammattiopinnot pohjustavat ammatti-identiteettiä, joka kasvaa käytännön työssä ihmisten parissa. Ammatti-identiteetti edellyttää jatkuvaa pohtimista, ihmiskäsityksen ja maailmankuvan päivittämistä, jotta työ ei muuttuisi arvottomaksi ja ihmisarvon kunnioittaminen säilyisi. Ammatillisen identiteetin tutkiminen ja kehittäminen ovat lastensuojelussa selviytymisen ehto. (Bardy 2009, 43-46.)

Varatien henkilökunnan pohjakoulutukset luovat moniammatillisen työyhteisön. Ammattinimikkeitä ovat sosionomi, sairaanhoitaja, toimintaterapeutti, päihdeohjaaja lasten- ja nuorten erityisohjaaja, nuoris- ja vapaa-ajan ohjaaja, yhteisöpedagogi sekä lähihoitaja. Varatie Tervakosken ohjaajista 80 prosentilla on neuropsykiatrisen valmentajan tutkinto. Tämä osaaminen vahvistaa entisestään yksikön kykyä vastata neuropsykiatrisesti oireilevien lasten tarpeisiin. Psykiatrisen hoidon erikoisammattitutkinto on 30 prosentilla henkilökunnasta.

2.2 Toivon kehittämisprosessi Varatie Tervakoskella

Kehittämistyön keskiössä Varatie Tervakoskella on ollut lasten ja nuorten toivon vahvistaminen. Toivo tuli taloon – hankkeen haasteeksi havaittiin, kuinka toivon läsnäoloa voidaan mitata sekä todentaa lasten ja nuorten parissa. Tulevaisuuden usko oli toivon läsnäolon määritelmänä. Tulevaisuudenuskon mukaan jokaisella lapsella ja nuorella on vahvuuksia, taitoja sekä voimavaroja elämässä selviytyäkseen. Käytännön työkaluksi kehitettiin toivo valmennuskeskustelut.

Henkilökunnan työväliseksi muodostuivat toivo -keskustelut. Ratkaisukeskeisten keskustelujen avulla pohdittiin lasten ja nuorten kanssa hänen elettyä elämäänsä. Keskustelujen ohessa kartoitettiin heidän omia haaveitaan ja toiveitaan tulevaisuudesta. Keskusteluissa etsittiin heidän arjestaan nousseita vahvuuksia yhdessä lapsen ja nuoren kanssa. Lasten ja nuorten arkeen tuotiin ”kehusuihkut”. Tarkoituksena oli, että heistä itsestään ohjaajat kertovat ainoastaan hyviä asioita ja vahvuuksia.

Minna Snellman (2014) toteaa opinnäytetyössään, että Toivo valmennuskeskustelut koettiin työntekijöiden parissa hyödyllisiksi. Varatie Tervakosken lastensuojelulaitoksessa käynnistyi työnohjaus, jossa kehittämistöiden edetessä syntyi Itkisitkö onnesta -projekti. Projektissa kehitettiin lasten ja nuorten vahvuksien löytämistä lastensuojelutyössä. Rakennusaineina olivat ratkaisukeskeisyys, uudistava oppiminen sekä kehittävä työntutkimus. Kehittämistyön pääajatuksena oli ratkaisukeskeisyys. Snellmanin mukaan keskustelujen avulla voitiin tuoda lapsen sisäinen maailma esille sekä niiden avulla voitiin pitää tulevaisuus suuntana ja toivoa yllä heidän elämässään. (Snellman 2014.)

3 TOIVO KÄSITTEENÄ

Toivo on antautumista ajan virtaan, virran rannalle jääminen on epätoivoa. Ajanvirta kiihtyy ja rauhoittuu. Siinä on putouksia, suvantoja, akanvirtoja ja kapeikkoja. Veden määrä virrassa vaihtelee ja se voi jäätyä. Mutta aina se virtaa. Se lakkaisi muuten olemasta itsensä. (Lindqvist 2004, 7.)

Toivo on filosofisen pohdinnan kohde. Toivoa ovat pohtineet muun muassa Tuomas Akvinolainen, Thomas Hobbes, John Locke ja David Hume. He ovat määritelleet toivon monimutkaiseksi asenteeksi, joka sisältää arvion ja mielipiteen. Toivo on asenne, emootio tai tulevan rakentamista, jossa halu ja vaikeasti saavutettava tuleva asia yhdistyvät. Toivossa tiedollinen asenne voi vaihdella odotuksesta uskomuksen poissaoloon ja toisaalta voi uskoa tavoitteen saavutettavuuteen. (Tieteen termipankki 2019.)

Freire (2002, 8-31) korostaa toiminnan merkitystä toivolle. Hänen mukaansa toivo todentuu toiminnassa. Toiveikkuudella ilman toimintaa ei ole toivoa ja toiminta puolestaan ilman toivoa on mahdollonta. Freiren mukaan toivo on toiminnalle niin keskeistä, ettei ilman sitä kyetä edes aloittamaan toimintaa paremman huomisen toteutumiseksi. Siten toivo ja toiminta tukevat ja tarvitsevat toisiaan. Toivo on muutoksen välttämätön edellytys mutta toivo yksin ei takaa muutosta. Jotta voi aloittaa paremman tavoittelemisen, täytyy uskoa sen mahdollisuuteen. Vasta sen jälkeen alkaa toiminta.

Toivon johtamista on pohtinut Juuti (2005). Hän korostaa, että toivon johtaminen perustuu innostuksen luomiseen organisaatiossa. Innostuksen lähtökohtina voivat olla positiivinen ilmapiiri, lupavat mahdollisuudet ja ratkaisujen korostaminen ongelmien sijaan.

Tietoisuus rakentuu kielestä. Toivo etenee kohti kaikkein arvokkainta, koska sitä ei ole vielä saavutettu. Toivo on tieto mahdollisuuksista, jotka ylittävät tämänhetkiset realiteetit. Syvimmältään toivo on tietoa realiteettien maailman ylittämisestä. Toivo merkitsee sinnikkyyttä tilanteessa, jossa kaikki näyttää pahalta ja samalla on kyettävä sinnittelemään pitkän aikaan. Toivon tehtävä on antaa meille lisää aikaa, jotta toivomamme voisi aikanaan toteutua. (Ehrnrooth 2014, 10-27; Cloud 2012, 92-93.)

Cloud kuvaa toivon syntyä ja merkitystä yksilön muutostarpeille. Millainen suoritus on ollut tähän mennessä? Onko se riittävän hyvä? Haluanko tätä samaa todellisuutta, turhautumista, päihkäilyä puolen vuoden päästä? Haluanko tämän tasoisen suorituksen vuoden kuluttua? Haluanko käydä näitä samoja keskusteluja puolen vuoden kuluttua? Jos näihin kysymyksiin vastaa ei, mitä syytä on toivoa, että

huominen olisi toisenlainen? Mitä sellaista tässä tilanteessa on muuttumassa, että voin luottaa siihen? Toivo syntyy todellisista ja tosiasioihin perustuvista syistä, joiden perusteella tulevaisuus on erilainen kuin menneisyys. (Cloud 2012, 104-105.)

Toivon ja perusluottamuksen synnyn kannalta ensimmäiset ikävuodet kahteen ikävuoteen asti ovat tärkeitä. Lapsen perusluottamuksen pohjana ovat, että hänen tarpeensa tyydytetään johdonmukaisesti ja hän saa asianmukaista hoitoa. Perusturvallinen lapsi kokee olevansa turvassa. Toivo kehittyy vauvaiän kehitysvaiheen edetessä myönteisenä. Lapsi luottaa toisiin ihmisiin ja itseensä ja on optimistinen. (Erikson 1982.)

Toivon määrittelyssä Varatien työnohjaaja Harri Kankare on käyttänyt Snyderia. Snyder (2002, 249-275) määrittelee toivon yksilön vaihtoehtojen etsimiseksi, joiden avulla hän käyttää hyödyksi kykyjään, energiaansa ja tahdonvoimaansa. Toivon perusteita ovat tavoiteajatukset. Toivo ei näin määriteltynä ole tunne vaan tavoittelemisen arvoinen päämäärä (Purjo 2012, 92).

4 RATKAISUKESKEISYYS

4.1 Ratkaisukeskeinen työskentely

Ratkaisusuuntautuneelle asiakastyölle on ominaista voimavaroihin keskittyminen. Ratkaisusuuntautuneessa työskentelyssä tutkitaan ja hyödynnetään asiakkaan kykyjä, taitoja ja osaamista pulman ratkaisemissa tai tavoitteiden saavuttamisessa. Psykiatri Ericksonin mukaan ihminen itse tietää ongelmaansa ratkaisun, hän vain ei tiedä, että hän tietää ratkaisun. Erickson ajattelee, että uusien ehkä odottamattomien keinojen etsiminen vaikeuksien käsitelyssä ja ongelman uudelleenmäärittely tuo uusia näkökulmia terapeutille ja asiakkaalle. (Hirvihuhta & Litovaara 2004, 62-63.)

Ratkaisukeskeisydessä tarkastellaan menneisyyttä voimavarana. Ratkaisukeskeisydessä huomioidaan poikkeukset ja edistys, ja tutkitaan erityisesti niitä hetkiä, jolloin vaikeudet ovat hallinnassa tai jokin tavoite toteutuu, vaikka vain osittain. Ratkaisukeskeisyys tarkoittaa sitä, että osapuolten osaamista hyödyntäen toimitaan arkisten ja elämänarvoja toteuttavien tavoitteiden saavuttamiseksi. Ratkaisut löytyvät suuntaamalla huomio resursseihin ja tulevaisuuteen. Ongelmien syntyhistoriaa ei tarvitse tuntea. (Ratkaisukeskeinen työskentely.) Ben Furman ja Tapani Ahola ovat tunnetuimpia suomalaisia ratkaisukeskeisyyden asiantuntijoita. He ovat kehittäneet toimintamalleja, jotka edistävät työyhteisön toimintatapoja (Hirvihuhta & Litovaara 2004, 64).

4.2 Ratkaisukeskeisyyden periaatteita

Ratkaisukeskeisyyden ajatuksena on etsiä asiakkaan tilanteeseen uusien näkökulmien kautta ratkaisuja ja tavoitteita. Päättävöitetta kohti kuljettaessa kannustavat pienetkin muutokset parempaan jatkamaan, sillä ne kertovat edistymisestä. Myönteisiä muutoksia otetaan esille ja niitä lisätään ja vahvistetaan. Keskeisessä asemassa ovat toiveikkuus ja tulevaisuuteen luottaminen ja asiakkaan voimavaroja vaalitaan ja arvostetaan. Asiakasta pidetään ratkaisukeskeisydessä parhaana asiantuntijana omassa elämässään ja hän on selkeästi keskipisteenä. Ammattilaisen on kannustettava asiakasta itse löytämään tavoitteensa omasta näkökulmastaan, eikä kertoa sitä asiakkaalle. (Katainen, Lipponen & Litovaara 2005, 14-15; De Jong & Berg 2008, 27-29.)

Ratkaisukeskeinen työskentely kannustaa ihmisiä kaventamaan suhtautumistaan ongelmiin ja niiden ratkaisuihin lisäten näin ratkaisumahdollisuuksia. Tämä tehdään etsimällä kielenkäytöstä vihjeitä, jotka kertovat mahdollisuudesta joustavuuteen ja muunteluun. Toivo on käyttövoimaa ongelmien ratkaisussa. (Murphy 2015, 17). Huomion kiinnittäminen onnistumisiin ja vahvuuksiin antaa toivoa sekä ohjaajalle että avunsaajalle. Tutkijat ovat huomanneet, että terapeutit, jotka keskittävät huomion asiakkaan kykyihin ja taitoihin ovat toiveikkaampia, kuin ne terapeutit, jotka keskittyvät häiriöihin ja puutteisiin. (Murphy 2015, 19.)

Ratkaisukeskeisyys tarkoittaa tiettyä asennoitumista ongelmallisiin tilanteisiin. Ratkaisukeskeisyys pyrkii nimensä mukaisesti ratkaisuihin, päämäärien ja tavoitteiden löytymiseen. Kaikkiin inhimillisiin pulmiin elämässä ei ratkaisua voi aina löytää, mutta muutostoiveita ja tavoitteita, jotka kannustavat eteenpäin voi löytää uusien näkökulmien myötä. Tähän ajattelutapaan kuuluvat olennaisesti tulevaisuuteen suuntautuminen, toiveikkaus ja voimavarojen etsiminen. (Katajainen, Lipponen & Litovaara 2012, 13.)

Ratkaisukeskeinen lähestymistapa on lähtöisin terapiamaailmasta, siitä saatujen toiminnan ja vuorovaikutuksen periaatteita on mallitettu ja sovellettu monilla erilaisilla vuorovaikutuksen ja inhimillisen toiminnan aloilla. Toivetilojen, unelmien ja niihin liittyvien konkreettisten tavoitteiden tutkimisen tiedetään innostavan ihmisiä kokemuksesta ja enemmän yhteisöjä kuin ongelmiin syventyminen. Tavoiteasettelusta saa energiaa. Ratkaisukeskeinen käsitys ihmisistä ja heidän toiminnasta on edellisten ajatusten lähtökohtana. Tältä pohjalta lähestytään hyvinvoinnin ja onnellisuuden lisäämistä. (Katajainen, Lipponen & Litovaara 2012, 13-15.)

Ratkaisukeskeisyudessa suunnataan ajatukset tulevaisuuteen. Vaikeudet muunnetaan tavoitteeksi pohjimatta ongelman syntyhetkeä. Keskipisteeksi nostetaan toiveikkaus ja voimavarat. Tällöin työskentelyssä keskitytään aikaisempiin onnistumisiin ja taitoihin. Pienin askelin tapahtuva edistys etenee kohti unelmaa, tavoitteita ja muutostavoitteita. Pientenkin edistysaskeleiden huomaaminen lisää innostusta jatkaa ponnistelua kohti parempaa. Vuorovaikutuksessa harjaantuu yhteistyö ja tasaveroisuus. Ratkaisukeskeisyudessa arvostaminen ilmenee hyvänä kuunteluna, toisten ihmisten arvojen, ajattelutavan ja maailmankuvan kunnioittamisena. Omien arvojen ja oman itsensä kunnioittaminen toteutuvat valintoja tehdessä. (Katajainen, Lipponen & Litovaara 2012, 13-15.)

Ongelmiin löytyy useita vaihtoehtoisia ratkaisuja. Elämässä tapahtuvien kokemusten takana ei ole vain yhtä totuutta. Yhteisössä muiden ihmisten ja ympäristön vaikutuspiirissä asiat tapahtuvat ja siihen on

sopeuduttava. Tavoitteeseen voi päästä monia erilaisia polkuja pitkin. (Katajainen, Lipponen & Lito-
vaara 2012, 14-15.)

5 AIKAISEMMAT OPINNÄYTETYÖT VARATIELLÄ

Varatie Tervakoskelle on tehty aikaisemmin opinnäytetöitä. Susanna Vilkman (2014) käsitteli omassa opinnäytetyössään omaohjaajuutta. Vilkmanin opinnäytetyön mukaan nuorten mielestä hyvä omaohjaajasuhde toimii, kun aikaa vietetään yhdessä, ohjaaja kuuntelee nuoren asioita sekä on läsnä hyvässä vuorovaikutuksessa.

Virva Lampinen (2010) teki Varatielle opinnäytetyönsä perhetyön näkökulmasta. Opinnäytetyössä Lampinen kuvaa voimavarakeskeisestä perhetyön koulutusta, joka pidettiin vuosina 2009-2010 Varatiellä. Lampinen pohti opinnäytetyössään koulutusta suhteessa työntekijöiden tarinoihin. Lampisen näkemyksen mukaan, jos halutaan muutosta toisissa, on itseään ensin muutettava. Tilan ja vaihtoehtojen antaminen prosesseille mahdollistaa uuden rakentamisen.

Soila Rämö (2008) tutki opinnäytetyössään Varatien ohjaajien arvoja. Rämö toteaa opinnäytetyössään, että oleellista ohjaajille oli välittämisen näkyminen arjessa läsnäolona sekä ajan antamisena lapselle. Rämön opinnäytetyössä nousi esiin jokaisen lapsen huomioon ottaminen omana yksilönään sekä hänen tarpeidensa huomioiminen. Rämön opinnäytetyössä lapsen kasvun kannalta merkitykselliseksi koettiin luotettava aikuissuhde. Tavoitteena työskentelylle kuvattiin, että lapsi tuntisi itsensä tärkeäksi. Lasta kannustettiin motivoinnin kautta pohtimaan itse oikeita ratkaisuja.

6 MUITA TUTKIMUKSIA TOIVOSTA

Taru Juvakan (2000) väitöskirjassa ilmeni, että nuorten toivossa on kysymys merkityksen luomisen prosessista. Toivo ilmenee haaveissa ja unelmissa ja toisaalta elämän haasteellisissa käännekohtissa. Toivon kokemuksessa on kysymys elämänhalun, elämänilon, tulevaisuuden ja jatkuvuuden kokemisesta. Toivo näyttää olevan kantava perusvoima elämässä. Toivoa luovia asioita nuorten elämässä ovat luovuus, toiminnallisuus, asioiden pohdiskelu, ratkaisujen etsiminen ja toteuttaminen.

Toivoa on tutkinut myös Wallenius (2005, 95-100), joka määritteli toivon perhekotityön ydinprosessiksi. Nuorille toivon ylläpitäminen merkitsi arjenjärjestystä ja aikuisen läsnäoloa. Vastakohtana taas kaotisuus merkitsi epätoivon mahdollisuutta. Työntekijän kannalta toivon ylläpitäminen oli prosessi, jossa jatkuvasti torjutaan epätoivoa ja vahvistetaan toivoa. Toivon ylläpitämisen taustalla on toivon ja epätoivo ja jännitteisyys. Walleniuksen tutkimuksessa toivo määrittyi perhekotityön yläkäsitteeksi.

Tikkasen (2012, 5-6) tutkimuksessa ilmeni, että nuoren toivo on jokapäiväisen elämän peruselementti. Nuorten toivoa ylläpidetään ja vahvistetaan turvaamalla elämän perusedellytykset. Toivo jakautuu mielen sisäiseen ja konkreettiseen toimintaan. Tikkasen tutkimuksessa kohderyhmä oli 15-20-vuotiaiden nuorten toivo, sen ylläpitäminen ja vahvistaminen.

Tapanainen (2007) tutki sosiaalityöntekijöiden toivon, toivottomuuden ja epätoivon kirjoitettuja kokemuksia. Toivo on Tapanaisen mukaan olennaista ihmisen hyvinvoinnille ja jaksamiselle. Toivottomuus ja epätoivo saavat tutkimuksellisen merkityksen toivon vastakohtina. Sosiaalityöntekijät kokivat, että toivossa ei ole kysymys ainoastaan tunteista vaan toivo nähdään myös asenteina ja velvoitteina. Keskeisiksi teemoiksi sosiaalityöntekijöiden kirjoituksissa nousivat muutos ja onnistuminen. Onnistuminen asiakastyössä ja -suhteissa luo toivoa. Toivoa koetaan, jos muutoksen edistämisessä on onnistuttu. (Tapanainen 2007, 4.)

Lehtinen (2011) on tutkinut millaisen sisällön sairaanhoitajat antoivat toivon käsitteelle ja miten he toivon kuvasivat. Toivo on tutkimuksen mukaan sairaanhoitajan työn sekä sairaudestaan toipuvan potilaan lähtökohta. Moniammatillisen työryhmän toiminnalla voidaan auttaa potilasta toivon löytämisessä. (Lehtinen 2011, 6.)

Jokelan & Mobergin (2016) opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia hoitajien näkemystä psykiatrisen potilaan toivosta ja hänen tukemisestaan. Opinnäytetyö pyrki selvittämään, miten hoitajan työssä toivo ilmeni. Tutkimuksessa haluttiin selvittää, mikä on psykiatrisessa hoitotyössä hoitajan merkitys potilaan toivolle. He selvittivät, millaisella käytännön hoitotoimella potilaan, toivoa voidaan tukea. Opinnäytetyön tuloksista ilmeni, että toivo voidaan määritellä psykiatrisen hoitotyön peruselementiksi. Psykiatrisen hoidon onnistumisen tärkeänä osatekijänä on toivo. (Jokela & Moberg 2016, 2.)

Ihmisten kunnioittaminen on oikeuspsykiatristen potilaiden toivon ylläpitämistä. Tämä tarkoittaa potilaiden kohtelemista ihmisinä, joilla on oikeuksia ja mielipiteitä. Hoitavat henkilöt vahvistavat potilaan olemassa olevia voimavaroja ja tukevat näin hänen toipumistaan. Hyvä hoitaminen toteutuu potilaan ja hänen läheisten kanssa vastavuoroisen ja myötäelävän vuorovaikutuksen tuella. Oikeuspsykiatrissa potilasta toivo auttaa jaksamaan päivästä toiseen. Toisaalta toivo näyttäytyy itse asetettuina tavoitteina ja siksi hoidon aikana se muuttuu. (Turpeinen 2018, 8.)

7 OPINNÄYTETYÖN TUTKIMUSKYSYMYKSET

Valitsin tutkimukseni kohteeksi toivon ilmenemisen Varatien ohjaajien työssä, koska työyhteisön monivuotisessa prosessinomaisessa työnohjauksessa toivo on ollut kehittämiskohteena vuodesta 2012 lähtien. Ohjaajien työskentelyn yhtenä lähtökohtana on lapsen toivon ylläpitäminen. Tutkin opinnäytetyössä, miten Varatien ohjaajat kokevat toivon omassa työssään. Lisäksi tarkastelin, millaisena toivo näyttäytyy Varatien arjessa ohjaajien näkökulmasta.

Opinnäytetyöni tutkimuskysymykset olivat:

1. Miten Varatien ohjaajat kuvaavat toivon käsitteenä?
2. Miten ohjaajat kokevat toivon omassa työssään Varatiellä?

8 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

8.1 Tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyöni tutkimuksellinen osuus oli kvalitatiivinen eli laadullinen. Tutkimuksen lähtökohtana oli todellisen elämän kuvaaminen. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä. Tällä tarkoitetaan ilmiön merkityksen ja tarkoituksen selvittämistä sekä kokonaisvaltaisen ja syvemmän käsityksen saamista ilmiöstä. (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2016, 181-182.)

Fenomenologia sopii menetelmänä prosessinomaisten ilmiöiden tutkimiseen. Ilmiöstä saatu tieto on niin sanottua hiljaista tietoa. Tiedostuksen syntyä on mahdollista tarkastella eri vaiheiden avulla. Junden-Tupakka (2007, 65-87.) on koonnut Crotty'n ajatukset tutkimuksen etenemisestä seuravanlaisesti:

1. Toivon yksityiskohtainen kuvaus
2. Toivon olemuksen avaaminen
3. Kuvaa toivoon liittyvät teot ja olettamukset
4. Varmista toivon kuvaus ja tarkastele toivon todenperäisyyttä
5. Määrittele toivo

Hirsijärvi (2016, 193-201) toteaa, että kyselytutkimuksen etuna on, että voidaan kerätä laaja tutkimusaineisto. Kysely menetelmänä on tehokas, koska se säästää tutkijan aikaa ja vaivannäköä. Tulosten tulkinta saattaa kuitenkin kyselyssä ongelmallista. Kyselyyn vastaajien vastausten huolellisuutta ja rehellisyyttä ei voida taata. Väärinymmärryksiä ei voida kontrolloida eikä kyselylomakkeiden palauttaminen ole varmaa.

8.2 Aineiston keruu ja analyysi

Opinnäytetyötäni varten laadin kysymyslomakkeen, jolla pyrin selvittämään työntekijöiden näkemyksiä toivosta. Työpäiväni aika keräsin työntekijöiden sanomia lauseita, joissa he puhuivat toivosta, ja kirjasin ne tutkimuspäiväkirjaani. Tarkastelukulma oli toivo ja ratkaisukeskeisyys.

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni: Miten Varatien ohjaajat kuvaavat toivon käsitettä? Sain vastaukset kyselylomakkeen kysymyksistä 1-3.

Toiseen tutkimuskysymykseeni: Miten ohjaajat kokevat toivon omassa työssään? Sain vastaukset kyselylomakkeen kysymyksistä 4 ja 5.

Jaoin työntekijöille kyselylomakkeet ja kerroin opinnäytetyöhöni kuuluvan tutkimuksen tarkoituksen. Lisäksi avasin kyselyn sisältöä ja varauduin vastaamaan tutkimukseen liittyviin kysymyksiin. Tein tutkimuskysymyksistä avoimia, koska halusin tietää, mitä Varatiellä työskentelevät ohjaajat ajattelevat toivosta. Avoimien vaihtoehtojen avulla saattaisi avautua uusia näkökulmia, joita tutkijana en olisi osannut ennakoida. Vastajat palauttivat lomakkeet täytettyinä ennalta sovittuun paikkaan.

Työntekijät vastasivat kyselyyn käsin kirjoittamalla. Kyselyn vastaukset kirjoitti puhtaaksi toinen ihminen, jotta vastausten anonymiteetti säilyisi mahdollisimman hyvin. Aloitin aineistoon tutustumisen lukemalla vastaukset läpi tietokoneelta, jotta sain kokonaiskuvan aineistosta. Seuraavaksi tulostin vastaukset ja leikkasin jokaisen vastauksen erilleen. Etsin vastauksista toivoa kuvaavia ydinsanoja ja kirjoitin ydinsanat erillisille papereille. Toivoa kuvaavia ydinkäsitteitä kertyi kaikkiaan 30 kappaletta. Irralliset vastaukset ryhmittelin näiden 30 toivoa käsittelevän ilmaisun mukaisesti. Tutkin jokaisessa kysymyksessä käytetyt ydinkäsitteet. Vastauksien sisältö kuvasi toivon eri puolia.

Kokosin vastaukset tutkimuskysymysten mukaisesti. Koostin ohjaajien vastauksista toivon kuvauksen. Ohjaajien kuvaukset toivosta liittyivät tiiviisti arjen käytäntöihin.

9 OPINNÄYTETYÖN TUTKIMUSTULOKSET

9.1 Taustatiedot

Jaoin kysymyslomakkeen henkilökohtaisesti jokaiselle ohjaajalle Varatiellä. Ohjaajia oli 11. Vastauksia sain määrääikaan mennessä kahdeksan. Ohjaajat palauttivat vastaukset toimistossa olevaan nimellä varustettuun lokeroon.

9.2 Varatien ohjaajien kuvaus toivosta käsitteenä

Kysymyslomakkeen ensimmäisiin kolmeen kysymykseen ohjaajat vastasivat toivon olevan tulevaisuuteen suuntautunutta muutosta kohti parempaa. Useimmissa vastauksissa käsiteltiin tulevaisuutta osana toivoa. Muita useasti toistuvia sanoja olivat usko, tavoite, kannustaminen ja keskustelu. Lisäksi vastauksista mainittiin seuraavia sanoja: mahdollisuus, sinnikkyys, selviytyminen, jaksaminen sekä onnistuminen. Asiat, joita kuvattiin hieman erilaisin termein, saattoivat tarkoittaa lähes samaa asiaa. Ajan antaminen sekä yhteinen tekeminen ovat tällaisesta kuvaava esimerkki. Välittäminen ja kannustaminen olivat myös samansuuntaisia termejä.

”Uskotaan mahdollisuuksiin ja muutokseen. Jaksetaan yrittää ”kompromissien” jälkeen.”

”Jos on aikaa, on toivoa.”

”Välittäminen synnyttää toivoa.”

Ohjaajat mainitsivat toivon liittyvä keskusteluun ja vuorovaikutukseen. Usko sekä toivon vastakohtaisuus olivat myös vahvasti läsnä vastauksissa. Toivo on ohjaajan työn perusta ja ammatillisuuden lähtökohta, jonka avulla saadaan näkyväksi pienetkin edistymiset ja mahdollistetaan onnistumisen sanallistaminen ja toivon näkyminen arjessa. Useat vastaajista kuvasivat toivoa työväliseksi työskentelylle Varatiellä. Joissakin vastauksissa kuvattiin toivoa sen vastakohdan epätoivon avulla. Muita kyselyn vastauksissa mainittuja sanoja olivat muun muassa sinnikkyys, hyväksyntä, ajan antaminen sekä yhteinen tekeminen.

”Toivo tarkoittaa minulle lastensuojelulaitoksen arjessa uskoa, että jokainen nuori voi lopulta löytää oman ja itsensä näköisen paikkansa osana yhteiskuntaa haasteista huolimatta.”

”Omaohjaajat käyvät toivokeskusteluja suunnitellusti. Itse yritin istuttaa toivon siemeniä erityisesti iltaisin.”

”Kannustaa toivottomiltakin tuntuviissa tilanteissa. Etsii ratkaisuja vaikeisiin tilanteisiin. Muistelee vanhoja toivottomia hetkiä, jotka ovat kääntyneet paremmiksi.”

”Se on työväline sekä nuorten tukemiseen että omaan työssäjaksamiseen.”

Havaitsin tutkimuksessani Varatien ohjaajien kuvaavan toivoa tulevaisuuteen suuntautuneena. Toivo liittyy kuvauksissa muutokseen, joka on prosessinomainen. Toivo etenee tutkimuksen mukaan kohti tulevaisuutta, pienin askelin sinnikkäästi sekä keskustellen ja tehden asioita yhdessä. Tulevaisuutta kuvaavia kommentteja löytyi aineistosta eniten.

”Toivo merkitsee reittiä ulos parempaan / eheämpään elämään. Toivo antaa uskoa paremmasta tulevaisuudesta.”

”Hieron toivon selkänahkaan, kutitan toivon kylkiluiden väliin, letitän toivon hiuksiin, halaan toivon sydämeen...samalla keskustellen tulevaisuutta pohtien, parhaita puolia etsien ja heikkoja vahvistaen!”

9.3 Varatien ohjaajien kokemukset toivosta omassa työskentelyssään

Tutkimuksessani nousi esille työyhteisössä sovitut ratkaisukeskeiset näkökulmat. Tällöin vaikeus rakentuu tavoitteeksi ja ongelman syntyä ei pohdita.

”Toivo on voimavara jokapäiväiseen työhön, tavoitteeseen liittyy aina toivo.”

”Työssä näkyy edistymisen merkkejä jollakin tavalla.”

Vastauksissa nousi esille myös keskustelun merkitys toivon tuottajana. Keskustelu suunnataan toivoon sekä mahdollisuuksiin, jotka vievät kohti tavoitetta.

”Arjen keskusteluissa asiakkaiden kanssa ei takerruta menneisiin ongelmiin. Jatketaan eteenpäin. Esim. Totaalisen asiakkaan ahdistus/raivoamistilanteen jälkeen työntekijä ei menettänyt toivoaan. Tilannetta harjoiteltiin tuettuna yhdessä uudestaan ja lopulta onnistuttiin.”

Ohjaajien teksteissä ilmeni, että huomio suunnataan onnistumisiin.

”(Pidämme toivoa yllä) Tekemällä nuorelle näkyväksi hänen pienet onnistumiset ja eteenpäin meneminen. Tuo etäisyyttä sen hetkisiin haasteisiin ja kertoo esimerkkejä aiemmista, yllättävistäkin onnistumisista. Auttaa käsittelemään asioita huumorilla.”

Ohjaajien vastauksissa korostui uskon merkitys toivon rakentamisessa. Ihmisellä on voimavaroja muutoksen aikaansaamiseksi. Toivo ohjaajien jokapäiväisenä työvälineenä tuli esiin vastauksista.

”Työyhteisö toivottavasti jaksaa uskoa nuoriin jatkossakin. Toivon käyttöä työmenetelmänä voisi pitämällä sitä keskustelua yllä ja kirjaamalla päivittäin näkyvämmiin.”

”Toivo on työväline sekä nuorten tukemiseen että omaan työssäjaksamiseen.”

Tutkimuksessa ohjaajat toivat esille jaksamisen ja sinnikkyuden merkittävänä osana toivon prosessia.

” Toivo merkitsee työssä jaksamista. Jos en uskoisi, että asiakkaan elämä voi kääntyä paremmaksi, en näkisi työssäni järkeä. Sinnikkyyttä yrittää uudestaan asioita.”

”Jaksaa yrittää hankalissakin tilanteissa, yritetään nähdä pienetkin onnistumiset ja edistymiset.”

Vastauksista oli tulkittavissa, että moni ohjaajista painotti vuorovaikutuksen ja yhteisen tekemisen merkitystä. Nuoren pois lähtiessä tavoitteena pidettiin hänen yhteiskuntakelpoisuuttaan. Kun nuorelle annetaan aikaa, hän kokee tulevaisuuden ymmärretyksi sekä hyväksytyksi vuorovaikutuksessa aikuisen

kanssa. Toivon ilmenemistä dokumentoidaan, jotta se tulee näkyväksi ohjaajille, sijoittavalle sosiaalityöntekijälle ja vanhemmille.

”Lastensuojelussa toivoa on aina oltava ja pystyttävä tuomaan esille päivittäin vuorovai-
kutuksessa nuorten kanssa.”

”Positiivinen huomio nuorelle. Yhteinen aika ja tekeminen, yhteiset hyvät kokemukset.”

”Tekemällä yhteistyötä kaikkien osapuolten kanssa, puhumalla, puhumalla...”

”(Toivo siirtyy) Keskustelun kautta. Sanallistamalla onnistuminen ja hyväksyntä, jokai-
sen paikka yhteisössä. Myös nuorten kesken välittyy toivoa.”

Aito toivo on irrotettava kaikenlaisesta inhimillisestä toiveajattelusta. Illuusioiden ja instituutioiden kehittymisestä täydellisiksi eivät voi olla aidon toivon perustana. Toivon on oltava elämisen voimavara, joka on löydettävissä ja otettavissa käyttöön silloinkin, kun kipeät tosiasiat omasta itsestä sekä maailmasta jäävät voimaan. Ihminen voi vapautua kuorestaan, vaikka hänen ympäristöstä ei tulisi paratiisia eikä hänestä sankaria. Tästä on syvimmillään kysymys myös ohjaajan työssä. (Lindqvist 1985, 35.)

Toiveajattelusta siirtyminen aitoon toivoon vaatii ohjaajan kannustamista ja tukemista sekä sinnikästä tulevaisuuden uskoa. Ohjaajan tehtävä on kannatella nuoren uskoa parempaan, vaikka hän on epäonnistunut. Vaikka nuori kokee häpeää toiminnastaan, annetaan hänelle kokemus siitä, että häntä ei hylätä. Yhdessä keskustellen reflektoidaan hänen elämäänsä kohti parempaan tulevaisuutta. Häpeän verhon takaa kurkistaa toivo. Toivo on tulevaisuuteen suuntautuvaa.

10 OPINNÄYTETYÖN EETTISYYS

Sosiaalialalla on erityinen suhde etiikkaan ja ihmisoikeuksiin. Näiden kysymysten pohdintaan liittyen on sosiaalialan työ saanut alkunsa. Hyvän tekeminen, ihmisten auttaminen, puutteen- ja kärsimyksen vähentäminen sekä muutos ja kehitys ovat sosiaalialan työn tavoitteena. Mahdollisuus vaikuttaa asiakkaan elämään ja sitä kautta koko yhteiskuntaan on eettisyyttä lisäävä tekijä. Sosiaalialalla ja julkisen sektorin toiminnassa ovat laillisuuden periaate ja lainsäädäntö tärkeitä. Yhteiskunnan oikeudenmukaisuus ja demokraattisuus liittyvät niihin olennaisesti. Perustuslain mukaan yhteiskunnalla on velvollisuus huolehtia kaikista jäsenistään ja tämän velvoitteen nojalla sosiaaliala toimii. Nykyisessä yhteiskunnassa vahvistuu vaatimus siitä, että lain on ohjattava kaikkea julkista toimintaa. (Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet.)

Ihmisten käsityksiä tutkivalle opinnäytetyölle eettinen perusta syntyy ihmisoikeuksista ja niiden kunnioittamisesta. Työn tavoitteet, menetelmät ja mahdolliset riskit tulee selvittää osallistujille ymmärrettävällä tavalla. Osallistujilla on lisäksi mahdollisuus kieltää osallisuus missä vaiheessa tahansa sekä myös kieltää häntä koskeva aineiston käyttö jälkikäteen. Osallistujien hyvinvointi sekä oikeuksien toteutuminen tutkimuksen kaikissa vaiheissa on oleellista varmistaa. Kerätty aineisto on säilytettävä luottamuksellisesti eikä sitä tule käyttää muihin tarkoituksiin. On varmistettava, että osallistujien anonymiteetti säilyy. Työn eettisyyden kannalta on tärkeintä, että tutkija toimii vastuuntuntoisesti, noudattaa lupauksiaan sekä osallistujia, aineistoaan että koko työtä kohtaan. (Tuomi 2008, 145-146.)

Luotettavan informaation tuottaminen on tutkimustyön perustehtävä. Pietarinen toteaa, että tutkimuksen eetoksena on tunnollisuuden ja älyllisen kiinnostuksen vaatimus. Tutkijan kiinnostuksen kohteena on oltava uuden tiedon hankkiminen. Tutkijan on myös paneuduttava alaansa, jotta hänen tutkimuksensa tuottama informaatio olisi mahdollisimman luotettavaa. Informaatio sisältää ilmiöiden kuvailemisen, tulkinnan ja selittämisen. Informaation luotettavuus tarkoittaa, että se on perusteltu kriittisesti. Tieteen harjoittamisen perustehtäviin kuuluu tiedon välittäminen ja sen osana tulosten julkistamisen etiikka. (Pietarinen 2002, 58-69.)

Tutkijan rooliin asettuminen oli haasteellista. Työntekijänä olin työyhteisössä 2008-2019. Työntekijänä vahva tuki työnohjauksessa, koulutuksissa ja moniammatilliselta työtiimiltä antoi pohjan pohtia toivoa. Tutkijan rooli opinnäytetyötä tehdessäni edellytti etäntymistä työntekijän totutusta roolista.

Tutkijan rooli oli kaukainen haavekuva, joka tuntui aika-ajoin lähes mahdottomalta kohdata. Subjektiivisuus työtä kohtaa tarvitsi ohjausta ja motivointia opettajan ohjauksessa Ylivieskassa. Työ sai taas oikean suunnan ja tutkijan rooli sai rakentavaa kannustusta. Teorian merkitys korostui huomattavasti ohjaajien tutkimusvastausten sisältävän lukemieni faktoja lähteistä ja toivoa koskevista aikaisemmista tutkimuksista. Toivo on merkityksellistä sekä asiakkaan eheytymiseksi että ammattilaisen työn toteutukseksi.

11 POHDINTA

Tutkimukseni haastattelun litterointi oli mielenkiintoista ja mukaansa tempaavaa. Haastateltavien vastauksista aukesi aivan uusi näkökulma ohjaajien työhön, kun vastaukset avattiin heille. Esille nousseet muut merkitykset toivon lisäksi antoivat laajan ammattimaisen kuvan ohjaajien tavasta tulkita työtään. Toivo avautui ohjaajille laajemmin ja he saivat sille syvemmän merkityksen. Ohjaajien tapa tulkita välillä hyvin raskasta työtään loi kuvan, että he eivät missään tilanteessa koe toivottomuutta.

Koin, että toivo ilmeni laajemmin ja syvemmin kuin ensilukemalla ymmärsinkään. Toivo rakentui vastauksissa vahvasti tulevaisuuteen, uskoon, onnistumiseen ja keskusteluun pohjautuen. Tavoitteellisuus, kannustaminen ja toivon käyttäminen työvälineenä nousivat vahvasti esille vastauksissa. Koen, että toivo varmistuu sinnikkyydellä, ja tuottaa jaksamista henkilökunnalle. Määritellessään toivoa ohjaajat käyttivät myös toivon vastakohtia osoittaakseen, miten toivo etenee prosessinomaisesti.

Kyselyn tuloksissa ilmeni, että toivon prosessi edellyttää aikaa, hyväksyntää, mahdollisuuksia, vuorovaikutusta, välittämistä sekä yhteistä tekemistä nuorten kanssa. Toivo ilmenee muun muassa keskusteluissa, kun nuoret puhuvat muutoksesta parempaan, selviytymisestään ja yhteiskuntakelpoisena olemisesta. Lisäksi myös palaute ja ratkaisukeskeisyys nousivat vastauksissa vahvasti esiin. Kuvatessaan toivoa ohjaajat käyttivät sanoja sinnikkyys, usko, onnistuminen, tulevaisuus sekä keskustelu. Sain käsityksen, että ohjaajat hallitsevat työnsä ja uusi parempi tapa edetä haastavissa tilanteissa otetaan helposti käyttöön. Toivo edellytti myös ohjaajien vastausten perusteella ajan antamista lapselle, hyväksyntää sekä yhteistä tekemistä. Toivo koettiin prosessinomaiseksi työskentelyksi, joka on pitkäjänteistä yhteistyötä lasten, nuorten, heidän vanhempiensa sekä työryhmän kanssa. Toivo on moniulotteista jatkuvaa työtä, joka on Varatien kirjallisessa ja suullisessa kielessä käytössä päivittäin. Toivoon liitettyjä käsitteitä käytetään vahvistamaan vuorovaikutusta ohjaajien, nuorten ja yhteistyö tahojen kanssa. Välittujen sanojen ja käsitteiden merkitys luo parhaimmillaan toiveikkaan ja vahvuuksista rakentuvan mielikuvan. Toivo ilmeni ohjaajien vastauksissa heidän käyttämistään käsitteistä usko, jaksaminen, sinnikkyys sekä välittäminen. Lähtökohtana oli heidän henkilökohtainen ajatuksensa toivon kuvaamisesta sekä työn keskeisistä elementeistä. Toivoa kuvattiin liittyen nuoreen ja hänen tukemiseensa sanoin muutos parempaan, onnistuminen, kannustaminen, edistyminen sekä välittäminen. Varatien toiminta-ajatuksessa mainitaan, että lapsen/nuoren kasvatus ja kuntoutus rakentuvat välittävistä ja hoita-

vista vuorovaikutussuhteista hänen ja aikuisen välillä. Ohjaajien muodollisen pätevyyden lisäksi arvostetaan vahvaa, vanhemmuuden kaltaista halua suojella ja hoitaa lasta sekä sitoutua häneen. Nämä määreet tulivat hyvin esille ohjaajien kuvatessa toivoa ja sen merkitystä omassa työssään.

Tutkimustulokset ovat yhtenevät Rämön (2008) Varatien ohjaajien arvoihin liittyvän tutkimuksen kanssa. Rämö toteaa, että oleellista ohjaajille oli välittämisen näkyminen arjessa läsnäolona sekä lapselle ajan antamisena. Jokaisen lapsen huomioon ottaminen omana yksilönä sekä tarpeiden huomioiminen nousivat myös ohjaajien kertomuksissa esille. Lapsen kasvun kannalta merkitykselliseksi nähtiin luotettava aikuissuhde. Tavoitteena työlle kuvattiin, että lapsi tuntisi itsensä tärkeäksi. Lasta kannustettiin motivoinnin kautta pohtimaan itse oikeita ratkaisuja.

Samoin Vilkmán (2014) nostaa esille, että nuorten mielestä hyvä omaohjaajasuhde toimii, kun aikaa vietetään yhdessä, ohjaaja kuuntelee nuoren asioita sekä on läsnä hyvässä vuorovaikutuksessa.

Toivo on paljastunut aiemmissa psykiatrisen hoitotyön ja sairaanhoitajia koskevissa tutkimuksissa sekä sosiaalityöntekijöiden keskuudessa kantavaksi voimaksi ihmisläheistä työtä. Toivo antaa voimaa ja uskoa tulevaisuuteen niin asiakkaalle kuin hänen kanssaan työskenteleville ammattilaisille. Toivon voima on arkityössä ilmenevä jokapäiväinen kohtaaminen asiakkaan kanssa. Toivo on läsnä ja näyttäytyy, kun näkökulma on eheytyminen ja ratkaisukeskeisyys. Jokela & Moberg (2016) tuovat esille tutkimuksessaan, että toivo voidaan määritellä psykiatrisen hoitotyön peruselementiksi. Psykiatrisen hoidon onnistumisen tärkeänä osatekijänä on toivo.

Toivo on parhaimmillaan sisäistetty mielentila, jossa kohtaavat nuoren tavoite ja sitä parhaiten tukeva ammattilaisen ymmärtävä, kannustava työote:

” Hieron toivon selkänahkaan, kutitan toivon kylkiluiden väliin, letitän toivon hiuksiin, halaan toivon sydämeen...samalla keskustellen tulevaisuutta pohtien, parhaita puolia etsien ja heikkoja vahvistaen!”

LÄHTEET

- Bardy, M. 2009. (toim.) Lastensuojelun filosofia ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino Oy.
- Cloud, H. 2012. Välttämätön piste. Hämeenlinna: Päivä Osakeyhtiö.
- De Jong, P & Berg, K. 2008. Ratkaisukeskeisen terapian oppikirja. Helsinki: Lyhytterapia instituutti Oy.
- Erikson, E.1982. Lapsuus ja yhteiskunta. Helsinki: Gummerus.
- Ehrnrooth, J. 2014. Toivon tarkoitus. Helsinki: Kirjapaja.
- Freire, P. 2002. Pedagogy of the Oppressed. New York: Continuum.
- Hirsjärvi, S. 2016. Tutkimustyypit ja aineiston keruun perusmenetelmät. Teoksessa Sirkka Hirsjärvi, Pirkko Remes & Paula Sajavaara, Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hirvihuhta, H. & Litovaara, A. 2004. Ratkaisun taito. Helsinki: Tammi.
- Jokela, V & Moberg, H. 2016. Toivo psykiatrisessa hoitotyössä. Hoitotyön suuntautumisvaihtoehto. TAMK. Tampere.
- Judén-Tupakka, S. 2007. Askelia fenomenologiseen analyysiin. Teoksessa Eija Syrjäläinen & Ari Eronen & Veli-Matti Värrä (toim.) Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin. Tampere: Tampereen yliopisto paino Oy.
- Juuti, P. 2005. Toivon johtaminen. Helsinki: Otava.
- Juvakka, T. 2000. Elämää risteyskohdissa. Hermeneuttiseen fenomenologiaan ja kehollisuuteen perustuva tutkimus 15-16-vuotiaiden nuorten toivon kokemuksista heidän jokapäiväisessä elämässään. Kuopion yliopisto.
- Kantola, I. 2004. Usko, toivo ja unelmat. Tiedepolitiikka 4/04, 7-10.
- Kankare, H & Malkamäki, R. 2014 Vahvuuksien voimalla. Ratkes 4/14, 6-11.
- Katajainen, A. Lipponen, K. & Litovaara, A. 2012, Voimaa!. Helsinki: Kustannus OY Duodecim.
- Katajainen, A. Lipponen, K. & Litovaara, A. 2005, Voimavarat käyttöön. Helsinki: Kustannus OY Duodecim.
- Lampinen, V. 2010. ”Mitä me häviämme, jos me yritämme tehdä mahdollisimman paljon työtä perheen kanssa?” Tarina voimavarakeskeisen perhetyön rakentumisesta lastensuojelulaitoksessa. HUAMK. Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Lastensuojelulaki 417/2007. Finlex. SAATAVISSA: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2007/20070417#Pidp447323584>. Viitattu 19.2.2019.

- Lehtinen, K. 2011. Toivo sairaanhoitajan työssä. Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö. Hoitotyön koulutusohjelma. TAMK.
- Lindqvist, M. 1985. Ammattina ihminen. Keuruu: Otava.
- Lindqvist, M. 2004. Toivosta ja epätoivosta. Helsinki: Kirjapaja.
- Murphy, J. 2015. Ratkaisukeskeinen oppilashuoltotyö. Porvoo: Bookwell.
- Mönkkönen, K. 2007. Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Pietarinen, J. 2002. Eettiset perusvaatimukset tutkimustyössä. Teoksessa Sakari Karjalainen, Veikko launis, Risto Pelkonen & Juhani Pietarinen (toim.) Tutkijan eettiset valinnat. Tampere: Tammer-Paino.
- Purjo, T. 2012. Viktor Franklinin logoteoria- tie arvo pitoiseen ja tarkoituksentäyteiseen elämään. Tampere: Tampereen Yliopisto paino- Juvenes Print.
- Ratkaisukeskeinen työskentely. Lastensuojelun käsikirja. THL. SAATAVISSA: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyomenetelmat-ja-valineet/tyomenetelmat/ratkaisukeskeinen-tyoskentely>. Viitattu 19.2.2019.
- Rämö, S. 2008. ”Mitä teet toiselle niin sitä toivot itsellesikin tehtävän”. Tutkimus ohjaajien arvoista lastensuojelulaitoksessa. Diakonia-ammattikorkeakoulu. AMK opinnäytetyö.
- Snellman, M. 2014. Osallisuuden vahvistaminen keskustelumenetelmällä sijaishuollossa. SAATAVISSA: www.theseus.fi/bitstream/10024/85496/1/Minna%20Snellman.pdf. Viitattu 13.9.2018.
- Snyder, C. R. 2002. Hope therapy: Rainbows in the mind. Psychological Inquiry. Vol 13 (4).
- Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Helsinki: 2013.
- Tapanainen, A. 2007. Toivon ja epätoivon rajamailla. Toivo, epätoivo ja toivottomuus sosiaalityöntekijöiden kerrottuna kokemuksina. Tampereen yliopisto sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalityön pro gradu tutkielma.
- Tieteen termipankki. Filosofia: toivo. SAATAVISSA: <https://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:toivo>. Viitattu 18.3.2018.
- Tikkanen, K. 2012. 15-20-vuotiaiden nuorten toivo, sen ylläpitäminen ja vahvistaminen. Acta Universitatis Tamperensis; 1707. Tampere University Press: Tampere.
- Tuomi, J. 2008. Tutki ja lue- johdatus tieteellisen tekstin ymmärtämiseen. Jyväskylä: Tammi.
- Turpeinen, S. 2018. Substantiivinen teoria oikeuspsykiatrisen potilaan toivon ylläpitämisestä. Suomen Yliopistopaino Oy - Juvenes print: Tampere.
- Tieteen termipankki. Filosofia: toivo. SAATAVISSA: <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:toivo>. Viitattu 9.2.2019.

Varatie Tervakoski. SAATAVISSA: <https://www.familiar.fi/varatie-tervakoski>. Viitattu 19.2.2019.

Vilkman, S. 2014. Omaohjaajatyö lastensuojelulaitoksessa. Huamk. Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön kehittämistoiminta. Opinnäytetyö.

Wallenius, J. 2005. Toivon ylläpitäminen perhekotityön ytimessä. Nuorten Ystävät ry. Oulu: Multiprint OY.

Kyselylomake

1. Määrittele työssä käyttämäsi toivon käsite lyhyesti.
2. Mitä toivo merkitsee sinulle työssäsi?
3. Miten työyhteisö pitää toivoa yllä Varatiellä?
4. Kerro käytännön esimerkki, miten toivo siirtyy asiakkaalle työssäsi Varatiellä?
5. Mitä kehitysnäkymiä toivon käytössä työmenetelmänä näet tulevaisuudessa Varatiellä?